

Rješenja i smjernice za bodovanje

U smjernicama je naveden samo jedan mogući način rješavanja, a treba priznati i bilo koji drugi ispravan postupak. Boduju se i drugi zapisi ako su u skladu s odabranim referentnim sustavom i napisanim jednadžbama u mjernim jedinicama po slobodnom izboru. Ako su preskočene trivijalne linije koje se boduju, a jednadžbe u nastavku su dobre, priznaju se bodovi kao da je napisano sve. Ne boduju se formule u kojima je upisan kriv iznos neke fizičke veličine. Dodjeljuju se samo cjelobrojni bodovi. Svaka novouvedena veličina treba biti jasno definirana ili označena na skici.

1. zadatak (15 bodova)

Modeliramo vagon s čovjekom kao točkasto tijelo mase $m = 101.937 \text{ kg}$ koje kruži po kružnici u vertikalnoj ravnini pod djelovanjem centripetalne sile koja je rezultat djelovanja gravitacijske sile i reakcije podloge (tračnica) kružnog tobogana *Big Blue* na tijelo (istaknute crvenkasto na slici).

[4 boda] Prema III. Newtonovu zakonu sile, kojima tijelo pritiska podlogu (plavu kružnicu) na dnu i vrhu, $\vec{F}_{p1,2}$ (istaknute plavim strelicama) suprotne su reakcijama podloga $\vec{F}_{r1,2} = -\vec{F}_{p1,2}$. Dakle, na dnu i vrhu prema II. Newtonovu zakonu vrijedi:

[1 bod] $F_{r1} - mg = mv_1^2/R,$ (1)

[1 bod] $-F_{r2} - mg = -mv_2^2/R.$ (2)

Iz zbroja (1) i (2) slijedi poveznica

[1 bod] $F_{r1} = F_{r2} + 2mg + m(v_1^2 - v_2^2)/R.$ (3)

Ako zanemarimo sile otpora, vrijedi zakon očuvanja energije, odnosno njihova jednakost na vrhu i dnu

[1 bod] $E_{k1} + E_{p1} = E_{k2} + E_{p2}$ (4)

što za nultu razinu odabranu na dnu daje

[1 bod] $0.5mv_1^2 + 0 = 0.5mv_2^2 + 2mgR$

iz čega množeći s $2/R$ slijedi nepoznati član u (3)

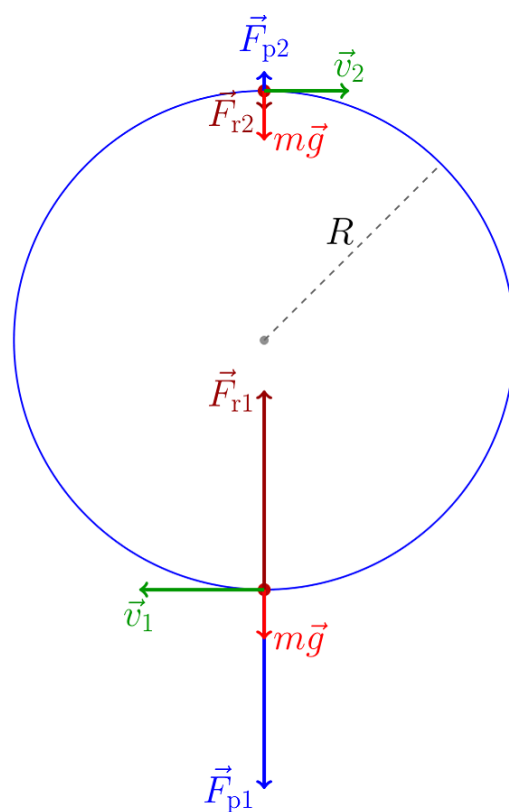
[1 bod] $m(v_1^2 - v_2^2)/R = 4mg$ čijim uvrštavanjem u (3) dobivamo

[1 bod] $F_{r1} = F_{r2} + 2mg + 4mg = F_{r2} + 6mg.$

Zbog istih iznosa, $F_{p1} = F_{r1}, F_{p2} = F_{r2}$ vrijedi

[1 bod] $F_{p1} = F_{p2} + 6mg = F_{p2} + 6 \text{ kN}.$

[3 boda] Kada sile otpora ne bi bile zanemarive, dio energije potrošio bi se na njihovo savladavanje te bi umjesto (4) vrijedila nejednakost $E_{k1} + E_{p1} > E_{k2} + E_{p2}$, odnosno $F_{p1} > F_{p2} + 6 \text{ kN}$ pri uspinjanju, dok bi zbog gubitka energije pri povratku tijelo postiglo nešto manju brzinu v'_1 pa bi prema (1) bilo $F'_{r1} < F_{r1}$, odnosno $F'_{p1} < F_{p1}$.

2. zadatak (20 bodova)

[1 bod] Neka je ishodište Kartezijeva koordinatnog sustava u (x_1, y_1) , tj. u prvoj točki sudara s kosinom koja s tlom zatvara kut α , os x usmjerena niz kosinu, a os y okomita na kosinu kao na slici.

Na česticu cijelo vrijeme gibanja djeluje gravitacijska sila:

[3 boda] $\vec{F}_g = m\vec{g}$, čije su komponente

$$\vec{F}_{gx} = mg \sin \alpha \hat{i} \text{ te}$$

$$\vec{F}_{gy} = -mg \cos \alpha \hat{j} \text{ pa je ubrzanje čestice}$$

[2 boda] $\vec{a}_x = \vec{F}_{gx}/m = g \sin \alpha \hat{i}$ te $\vec{a}_y = \vec{F}_{gy}/m = -g \cos \alpha \hat{j}$. (1)

Čestica iz mirovanja na visini h iznad prve točke sudara slobodno pada do sudara u trenutku t_1 pri čemu postiže brzinu

[1 bod] $v_1 = \sqrt{2gh}$

te se elastično odbije pod istim kutom pod kojim je i upala s obzirom na okomicu na kosinu u točki sudara, što okrene predznak njezinoj komponenti u smjeru y . Dakle, nakon sudara

[2 boda] $\vec{v}_{1x} = v_1 \sin \alpha \hat{i}$, $\vec{v}_{1y} = v_1 \cos \alpha \hat{j}$. (2)

Daljnji dio gibanja analiziramo kao kosi hitac tijekom intervala $\Delta t_{21} = t_2 - t_1$ s početnom brzinom (2) i ubrzanjem (1), nakon čega se u trenutku t_2 kuglica ponovno elastično sudara s kosinom, pa vrijedi

[1 bod] $(y_2 = 0) = v_{1y} \cdot \Delta t_{21} + 0.5 \cdot a_y \cdot \Delta t_{21}^2$

$$0 = v_1 \cos \alpha \cdot \Delta t_{21} - 0.5 \cdot g \cos \alpha \cdot \Delta t_{21}^2 \text{ što možemo podijeliti s } \cos \alpha \cdot \Delta t_{21} \neq 0 \text{ pa slijedi}$$

[1 bod] $\Delta t_{21} = 2v_1/g$ tijekom kojega se čestica duž kosine pomakne za

[1 bod] $\Delta x_{21} = v_{1x} \cdot \Delta t_{21} + 0.5 \cdot a_x \cdot \Delta t_{21}^2 = v_1 \sin \alpha \cdot (2v_1/g) + 0.5 \cdot g \sin \alpha \cdot (2v_1/g)^2$

[1 bod] $\Delta x_{21} = (2v_1^2/g + 2v_1^2/g) \sin \alpha = (4v_1^2/g) \sin \alpha = 8h \sin \alpha$.

Sličan je nastavak gibanja, kosi hitac tijekom intervala $\Delta t_{32} = t_3 - t_2$ do trećeg sudara u trenutku t_3 s akceleracijom (1) i početnim brzinama na završetku prvog hitca, uz okretanje predznaka komponenti brzine u smjeru y zbog sudara

[1 bod] $v_{2x} = v_{1x} + a_x \cdot \Delta t_{21} = v_1 \sin \alpha + g \sin \alpha \cdot \left(\frac{2v_1}{g}\right) = 3v_1 \sin \alpha$,

[1 bod] $v_{2y} = -[v_{1y} + a_y \cdot \Delta t_{21}] = -\left[v_1 \cos \alpha - g \cos \alpha \cdot \left(\frac{2v_1}{g}\right)\right] = v_1 \cos \alpha$.

[1 bod] $(y_3 = 0) = v_{2y} \cdot \Delta t_{32} + 0.5 \cdot a_y \cdot \Delta t_{32}^2$

$$0 = v_1 \cos \alpha \cdot \Delta t_{32} - 0.5 \cdot g \cos \alpha \cdot \Delta t_{32}^2 \text{ što možemo podijeliti s } \cos \alpha \cdot \Delta t_{32} \neq 0 \text{ pa slijedi}$$

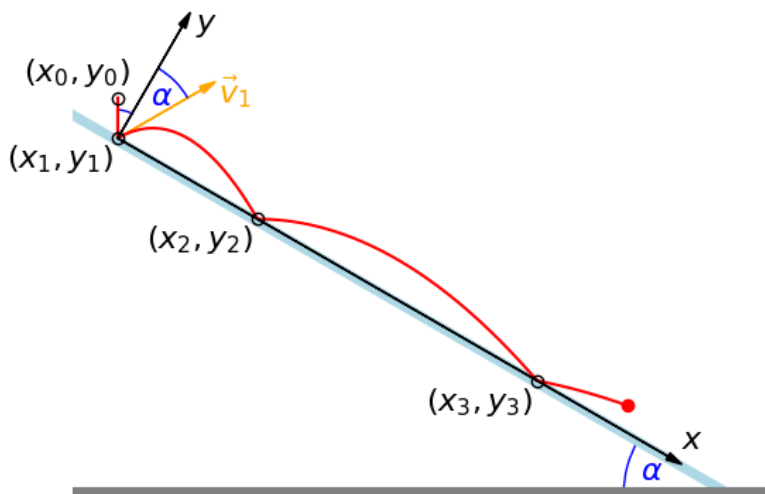
[1 bod] $\Delta t_{32} = 2v_1/g$ tijekom kojega se čestica duž kosine pomakne za

[1 bod] $\Delta x_{32} = v_{2x} \cdot \Delta t_{32} + 0.5 \cdot a_x \cdot \Delta t_{32}^2 = 3v_1 \sin \alpha \cdot (2v_1/g) + 0.5 \cdot g \sin \alpha \cdot (2v_1/g)^2$

[1 bod] $\Delta x_{32} = (6v_1^2/g + 2v_1^2/g) \sin \alpha = (8v_1^2/g) \sin \alpha = 16h \sin \alpha$.

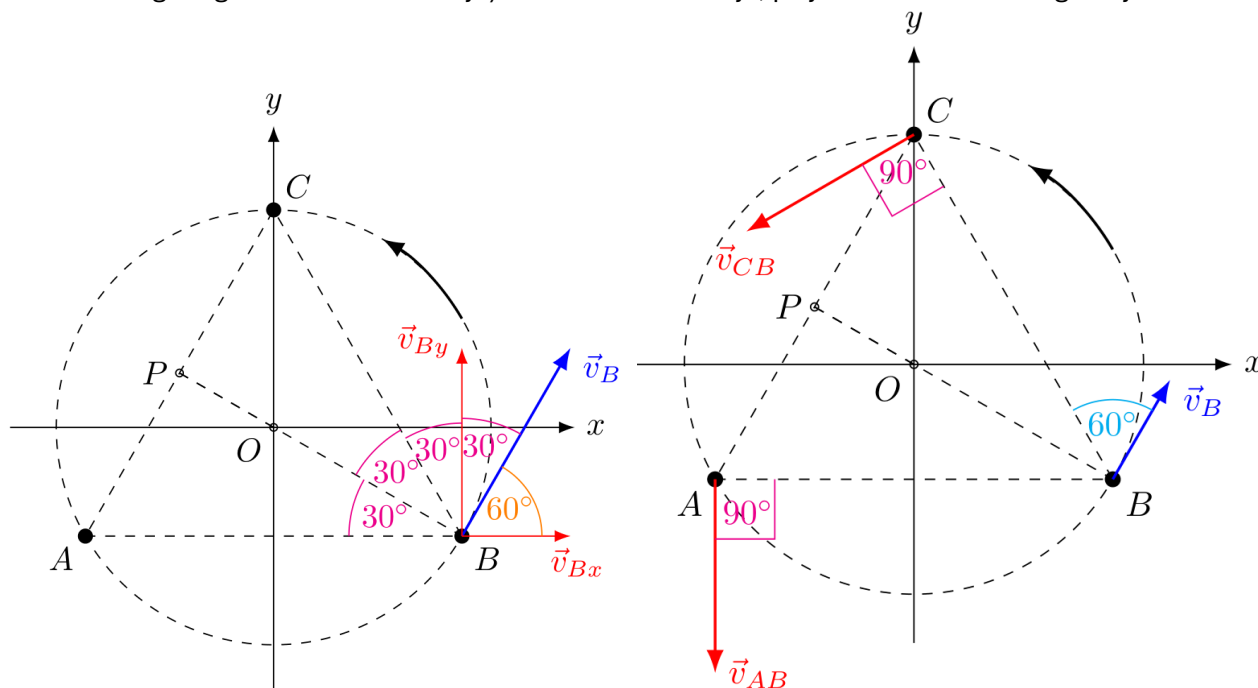
Dakle, udaljenosti između točaka sudara odnose se kao

[1 bod] $\Delta x_{32} : \Delta x_{21} = (8v_1^2/g) \sin \alpha : (4v_1^2/g) \sin \alpha = 16h \sin \alpha : 8h \sin \alpha = 2 : 1 \Rightarrow \Delta x_{32} = 2\Delta x_{21}$.

3. zadatak (15 bodova)

Modeliramo satelite kao točkasta tijela A, B, C međusobno udaljena za $L = |AB| = |AC| = |BC| = 5 \cdot 10^9$ m tako da tvore jednakostranični trokut ABC dok mu njihova putanja opisuje kružnicu promatrano iz ravnine u kojoj leži trokut (sustava koji se nagnut giba duž orbite Zemlje) kao na slikama dolje, pa je relevantno samo gibanje u ravnini.

Radijus kružnice opisane trokutu ABC možemo izraziti primjerice iz jednakostraničnog trokuta $O'OB$ gdje je O' osnosimetrična pravcu BC pa mu je visina polovica dužine $\overline{BC}$,

[1 bod] $L/2 = R\sqrt{3}/2 \Rightarrow R = L/\sqrt{3}.$

Sateliti okruže opisanu kružnicu za

[1 bod] $T = 365 \text{ d } 6 \text{ h } 9 \text{ min } 9.76 \text{ s} = 365.256363 \text{ d} = 31558149.76 \text{ s}$

pa njihova kružna frekvencija

[1 bod] $\omega = 2\pi/T \approx 1.99099 \cdot 10^7 \text{ s}^{-1}$

odnosno brzine iznose

[1 bod] $v = v_A = v_B = v_C = \omega R = \omega L/\sqrt{3} \approx 574.75 \text{ m s}^{-1}.$

Brzinu satelita B rastavimo na komponente kao na lijevoj slici

[1 bod] $\vec{v}_B = v \cos 60^\circ \hat{i} + v \sin 60^\circ \hat{j} = 0.5v\hat{i} + 0.5\sqrt{3}v\hat{j} \approx 287\hat{i} + 498\hat{j}.$

Slično dobijemo:

[1 bod] $\vec{v}_A = v \cos 60^\circ \hat{i} - v \sin 60^\circ \hat{j} = 0.5v\hat{i} - 0.5\sqrt{3}v\hat{j},$

[1 bod] $\vec{v}_C = -v\hat{i}.$

Tada relativne brzine gibanja iznose

[1 bod] $\vec{v}_{AB} = \vec{v}_A - \vec{v}_B = -v\sqrt{3}\hat{j} \approx 995.5\hat{j},$

[1 bod] $\vec{v}_{BA} = \vec{v}_B - \vec{v}_A = -\vec{v}_{AB},$

[1 bod] $\vec{v}_{CB} = \vec{v}_C - \vec{v}_B = -1.5v\hat{i} - 0.5\sqrt{3}v\hat{j} \approx 862\hat{i} + 498\hat{j}.$

[3 boda] Na slici desno strelicama su prikazani vektori brzina $\vec{v}_B, \vec{v}_{AB}$ i $\vec{v}_{CB}$

[2 boda] s označenim kutovima 60° i 90° ili relevantnim drugim.

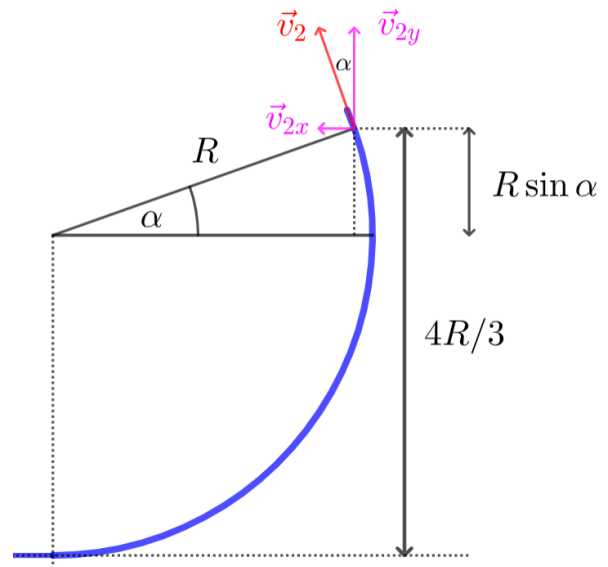
4. zadatak (20 bodova)

Promatramo točkasto tijelo čija je ukupna mehanička energija očuvana jer su sile otpora zanemarive. Kao nultu razinu za računanje potencijalne energije odabiremo najnižu točku putanje u razini tla. Tijelo u početnom trenutku ($t_0 = 0$) miruje ($v_0 = 0$), pa mu je ukupna energija jednaka gravitacijskoj potencijalnoj energiji

[1 bod] na visini $h_0 = 1.5R$,

[1 bod] $E = mgh_0 = 1.5mgR$. (1)

Tijelo ubrzava niz kosine te se po ravnom dijelu staze giba maksimalnom brzinom v_1 (ukupna energija jednaka je kinetičkoj) nakon čega usporava duž kružne putanje

(kinetička se energija pretvara u gravitacijsku potencijalnu) i odvaja se od kružne putanje u trenutku t_2 , kao što je prikazano na slici kada reakcija podloge F_r iščezava, a brzinu tijela v_2 možemo odrediti iz centripetalne sile čiju ulogu igra komponenta gravitacijske sile usmjerena prema središtu kružnice:

[1 bod] $F_{cp} = (F_r = 0) + mg \sin \alpha$

[1 bod] $mv_2^2/R = mg \sin \alpha$

[1 bod] $v_2^2 = Rg \sin \alpha$. (2)

[2 boda] Kada se tijelo nalazi na visini $R + R \sin \alpha$ (slijedi iz pravokutnog trokuta na slici), ukupna energija (1) u trenutku t_2 iznosi

[1 bod] $mgh_0 = mgR(1 + \sin \alpha) + 0.5mv_2^2$

[1 bod] $v_2^2 = 2g[h_0 - R(1 + \sin \alpha)]$. (3)

Izjednačavanjem (2) i (3) eliminiramo brzinu

[1 bod] $Rg \sin \alpha = 2gh_0 - 2gR - 2gR \sin \alpha$

[1 bod] $3Rg \sin \alpha = 2g(h_0 - R)$

[1 bod] $\sin \alpha = 2(1.5R - R)/(3R) = 1/3$. (4)

Uvrštavanjem (4) u (2) slijedi kvadrat brzine

[1 bod] $v_2^2 = Rg/3$.

Iz zakona očuvanja energije možemo procijeniti visinu odvajanja

[1 bod] $mgh_0 = mgh_2 + 0.5mv_2^2 \Rightarrow h_2 = 3R/2 - R/6 \Rightarrow h_2 = 4R/3 = 1.3R$

što potvrđuje da se tijelo odvaja prije završetka kružnog luka kao na gornjoj slici.

[1 bod] Dakle, tijelo se dalje giba kao u kosom hitcu, odnosno njegova se visina povećava dok ne iščezne vertikalna komponenta brzine pa u tom trenutku t_3 kinetičkoj energiji pridonosi samo horizontalna komponenta brzine $v_3 = v_{2x}$ koja se u odsutnosti otpora ne mijenja u odnosu na iznos u trenutku t_2 te

[2 boda] prema rastavu na slici njezin kvadrat iznosi

[1 bod] $v_3^2 = v_{2x}^2 = (Rg/3) \sin^2 \alpha = Rg/27$.

Primjenom zakona očuvanja energije u trenutku t_0 (1) i t_3 slijedi maksimalna visina h_3

[1 bod] $mgh_0 = mgh_3 + 0.5mv_3^2$

[1 bod] $h_3 = 3R/2 - R/54 = 40R/27 = 1.481R = 1.481 \text{ m}$.